

nr lódzkie 5.

SKOROSZYT

KRUSZÓW

gm. Tuszyn

woj. piotrkowskie

Forma

Miejscowość

op

19

op

19

208.1336

3592

BIBLIOTEKA

Zarząd Województwa Lubelskiego
ul. Szwolczerów 9, Lublin

Nr inw 3592
tel. 29-61-78

ARCHIWUM

ŚRODEK OCHRONY

ZABYTKOWEGO KRAJOBRAZU

ul. Szwolczerów 9 tel. 621 62 41 w. 244

Nr inw - 3592

br. rej 268 / 1976

ANALIZA I OCENA WARTOŚCI ZABYTKOWYCH ZAŁOŻEŃ ZIELENI

Park, ogród, aleja, zielen towarzysząca		Nazwa: KRUSZÓW				
Rodzaj parku/ogrodu: klasztorny, zamkowy, pałacowy, dworski, miejski		Adres: GM. TUSZYN				
Czas powstania: II połowa XVIII, XIX, pocz XX		Województwo: PIOTRKOWSKIE				
Forma stylowa: wójbowanowy		Użytkownicy: 107, porywacz				
Wielkość: 1,80		Zakreślenie Vnosielenie Zoiemot				
NR REF 103 z 1976						
K R Y T E R I A		0	1	2	3	4
		zły	mierny	db	b. db	
A I. Wartości zabytkowe	Stopień przetrwania elementów dawnego układu przestrzennego					
	1. Osie i ciągi kompozycji (relacja z architekturą)		+			
	2. Układ dróg		+			
	3. Stopień przetrwania starodrzewia		+			
	4. Układ wodny i pierw. uksz. terenu		+			
	5. Zachowanie dawnych elementów architektury i małej architektury		+			
	II. Wartość układu przestrzennego					
	1. Jednorodność stylu całego układu lub wysoka czytelność nawarstwień stylowych			+		
	2. Wartość historyczna układu (dawność)		+			
	3. Wartość obiektów architektury		+			
	4. Reprezentatywność lub unikalność w skali regionu lub kraju		+			
	5. Wartości krajobrazowe i estetyczne		+			
	III. Wartości tradycji historycznej (w sensie potencjonalnych walorów turystycznych)					
	1. Związek obiektu z postaciami lub wydarzeniami historycznymi	+				
	Wartości zabytkowe ogółem					17
B I. Wartości przyrodnicze i ekologiczne	Wartości przyrodnicze i ekologiczne					
	1. Rzadkie gatunki drzew i krzewów		+			
	2. Drzewa o charakterze pomników przyrody			+		
	3. Intensywność zadrzewienia		+			
	4. Stan zdrowotny drzewostanu		+			
	5. Znaczenie ekologiczne		+			
	Wartości przyrodnicze ogółem					6
Ogólna ocena obiektu					17	

Analizę sporządził: Z. Sied

Data: 18 XII 83

Uwaga dotycząca koniecznej doraźnej interwencji w zakresie zmiany sposobu użytkowania obiektu oraz działań konserwatorskich w odniesieniu do zadrzewienia i obiektów architektonicznych — podać na odwrocie karty!

- konieczny szybki remont dworku.

Uniwersytet Łódzki

Interdyscyplinarny Zespół Naukowo-Badawczy Ochrony Środowiska

90-237 Łódź, ul. Banacha 12, tel. 813-14

Nr tematu .ZOS. P. 11.....

Nr umowy254/PO/P

Data ..5.IV.78.....

Temat : Katalog zabytkowych parków i ogrodów

województwopiotrkowskie.....

Zadanie : Ewidencja zabytkowej zieleni ..parku dworskiego.....

miejsowośćKruszów.....

gminaTuszyń.....

Autorzy ..mgr inż. B. Jędrzejowska

Konsultant

.....B. Chalcarz.....

.....B. Morawska.....

.....D. Piątkowska.....

ZleceniodawcaUrząd Wojewódzki w Piotrkowie Tryb.....

Rok wykonania1978.....

Kierownik tematu

Kierownik Zespołu

ARCHIWUM
OŚRODEK OCHRONY
ZABYTKOWEGO KRAJOBRAZU
ul. Szwoleżerów 9 tel. 621 62 41 w. 244

Nr inw. 3592

M E T R Y C Z K A P A R K U - O G R O D U

1.	<u>Adres: miejscowość / dzielnica, ulica, nr posesji/</u> Kruszów		<u>gmina</u> Tuszyn	<u>Województwo</u> Piotrkowskie	
2.	<u>Nazwa parku: aktualna:</u> Kruszów		<u>dawna:</u> Kruszów		
3.	<u>Rodzaj parku i stan jego zachowania:</u> park dworski, stan zachowania dobry				
4.	<u>Czas powstania i najważniejsze fazy przekształceń:</u> II połowa XVIII w, koniec XIX w, początek XX w			<u>Autor:</u> nieznany	
5.	<u>Powierzchnia parku:</u> Ogółem ha 1,88 ha	<u>w tym wód w ha</u> nie ma	<u>Istniejące budynki:</u> 1. O wartościach zabytkowych 1.murowany dwór zdewastowany		
6.	<u>Nr i data rejestru parku-ogrodu</u> 103 z 1976 r	<u>6^a. Opinia Komisji Konserwat.</u>	<u>2. Inne:</u> 1. dwa murowane budynki mieszkalne 2.drewniane szopki i kurniki		
7.	<u>Użytkownicy obiektu:</u> Zakład Unasieniania Zwierząt w Kruszowie				
8.	<u>Istniejące dokumentacje</u> <u>/data i autor/:</u>	<u>1. Pomiar sytuacyjno-wysokościowy:</u> nie ma		<u>2. Inwentaryzacja zieleni:</u> R.Olaczek 1965 dla potrzeb Woj. Konserwatora Przyrody w Łodzi	
	<u>3. Studium historyczne:</u> nie było	<u>4. Założenia techniczno-ekonomiczne:</u> nia ma		<u>5. Dokumentacje branżowe, techniczne i ekspertyzy:</u> nia ma	
9.	<u>Przeprowadzone remonty:</u>	<u>Budynków</u> nie było	<u>Parku</u> nie było	<u>Metrykę sporządził:</u> <u>Data:</u> X 1978 J. Gajdałowski	

Park dworski w Kruszowie
gm. Tuszyn woj. Piotrkowskie

Położenie

Park znajduje się we wsi Kruszów na pd. od Tuszyna, tuż przy szosie z Łodzi do Piotrkowa. Leży w równinnym krajobrazie rolniczym.

Krótką analiza historyczna

Dzieje Kruszowa sięgają XV w /Kruszow/, zawsze był własnością szlachecką /1/. Od około połowy lat dwudziestych do czasów II wojny światowej Kruszów należał do Kopańskich /6/. Po upaństwowieniu w 1945 r park był użytkowany przez PGR, od 1959 r znajduje się w użytkowaniu przez Zakład Unasienniania Zwierząt /5/. W tym czasie, do początków lat siedemdziesiątych we dworze mieszkali pracownicy ZUZ. Od ok. 1970 r dwór jest niezamieszkały.

Zarówno dwór jak i założony wokół niego park powstał w II połowie XVIII w /2,3,4/. Zabytkowy dwór jest drewniany, tynkowany, konstrukcji zrębowej, parterowy z mieszkalnym poddaszem /2/. Park o pow. 1,88 ha ma charakter romantyczno-krajobrazowy, nakładający się na ogród o założeniach regularnych z połowy XVIII w /2,4/, równy czasowo budowie dworu. Najstarszy drzewostan znajduje się w środkowej części parku liczy ok. 170 - 230 lat i składa się z rodzimych gatunków drzew leśnych: dębów /fot.2/ i lip oraz jesionu /fot.3/. Prawdopodobnie w końcu XIX w park został przekształcony i dosadzono nowe drzewa. Niektóre drzewa ozdobne zostały posadzone w XX w, prawdopodobnie przez ostatnich właścicieli.

Charakterystyka stanu istniejącego

Park ma kształt zbliżony do kwadratu. Od pd. przylega do drogi wiodącej z Kruszowa do Czarnocina, od wschodu sąsiaduje z polem i działkami pracowników, od pñ. z zabudowaniami gospodarczymi i

dziedzicem ZUZ, wreszcie od zachodu z podwórzami i działkami pracowników. Park z trzech stron jest ogrodzony: z północy murem z cegły, od zachodu i południa płotem z siatki drucianej. Od wschodu zachowały się tylko betonowe słupki z fragmentami zniszczonej siatki. Główne wejście do parku prowadzi od pd. szeroką aleją, obsadzoną lipami, klonami i kasztanowcami /fot.1/. Na osi tej alei znajduje się dworek, przed dworkiem duży okrągły trawnik z kwietnikiem. Na skraju trawnika rośnie wielki stary jesion o nisko zwieszających się konarach /fot.4/. Jesion ten został upamiętniony w jednej ze scen filmu A. Wajdy "Ziemia obiecana". Po zachodniej stronie dworku rośnie kilka wielkich, starych lip - fragment starej alei lipowej /fot.6/. Wzdłuż ceglanego muru rosną stare lipy i klony w dużych odległościach.

Pn - zach. część parku zajęły ogródki pracowników, wzdłuż muru postawiono komórki i kurniki. Między ogródkami a ogrodzeniem parku znajduje się piwniczka ziemna, obmurowana. Wzdłuż jej południowej części rośnie pojedynczy szpaler grabowy. Podwójny szeroki na 2,5 m, szpaler grabowy rośnie wzdłuż zach. granicy parku. Przeciętna średnica grabów 10-30 cm, były one kiedyś przycinane na wysokości 4 m. Szpaler ten szczególnie w pd. części jest mocno przerzedzony, a stan zdrowotny wielu drzew jest nienajlepszy.

Pd. zach. część parku tworzy luźny starodrzew naprzemian z płaszczyznami trawników. Z drzew zwracają uwagę wielkie dęby, niestety próchniejące /fot.2/. Przez tę część parku prowadzi kilka "dzikich" ścieżek.

Pd- wsch. część parku tworzy gęsta skupina drzew, ich podrostów i krzewów. Wzdłuż południowego ogrodzenia i dalej okalając przeległe pola rośnie gęsty szpaler głogu jednoszyjkowego. Od pn. skupinę ogranicza droga biegnąca do budynku mieszkalnego tuż za parkiem, ogródków działkowych i dalej w pola.

Po pn.-wsch. stronie dworku rośnie stary drzewostan. Teren ten jest częściowo odgradzony. W niewielkiej odległości od pd.-wsch. narożnika domu znajduje się altanka utworzona przez 4 tuł obok

siebie rosnące lipy - otaczają one spory głąz pamiątkowy /fot.5/.

Skrócona inwentaryzacja roślin

1. *Acer platanoides* - Klon zwyczajny ok. 50 szt.
2. *Acer pseudoplatanus* - Klon jawor ok. 19 szt.
3. *Aesculus hippocastanum* - kasztanowiec zwyczajny ok. 10 szt.
4. *Alnus glutinosa* - olsza czarna ok. 5 szt.
5. *Betula verrucosa* - brzoza brodawkowata ok. 10 szt.
6. *Carpinus betulus* - grab pospolity ok. 95 szt.
7. *Cerasus domestica* - czereśnia 2 szt.
8. *Corylus avellana* - leszczyna pospolita
9. *Crataegus coccinea* - głóg szkarłatny - kilka krzewów w tym
jeden bardzo okazały
10. *Crataegus monogyna* - głóg jednoszyjkowy - szpalery otaczające
przyległe pola i fragment parku
11. *Euonymus europaea* - trzmielina pospolita
12. *Frangula alnus* - kruszyna pospolita
13. *Fraginus excelsior* - jesion wyniosły ok. 20 szt.
14. *Juglans regia* - orzech włoski 3 szt.
15. *Larix decidua* - modrzew europejski 1 szt.
16. *Ligustrum vulgare* - ligustr pospolity
17. *Padus avium* - czerecha zwyczajna
18. *Philadelphus coronarius* - jaśminowiec zwyczajny
19. *Picea pungens* 'Argentea' - świerk kłujący odm. srebrzysta 1 szt.
20. *Pinus nigra* - sosna czarna 2 szt.
21. *Populus tremula* - topola osika
22. *Quercus robur* - dąb szypułkowy ok. 20 szt.
23. *Robinia pseudoacacia* - robinia akacjowa ok. 15 szt.
24. *Sambucus nigra* - bez czarny
25. *Symphoricarpos albus* - śnieguliczka biała
26. *Syringa vulgaris* - lilak pospolity

- 27. *Tilia cordata* - lipa drobnolistna ok. 50 szt.
- 28. *Tilia platyphyllos* - lipa szerokolistna 1 szt.
- 29. *Ulmus scabra* - wiąz górski w podrostach

Stan zdrowotny drzew w parku jest dobry, jedynie graby i dęby wymagają pilnie konserwacji.

Drzewa pomnikowe /kolejne numery zgodnie z oznaczeniami na planie/:

- 1. Jesion zwyczajny - *Fraxinus excelsior* obw. pnia 4,15 m
- 2. Lipa drobnolistna - *Tilia cordata* - 4 pnie tworzące altankę, o następujących obw. : 2,15 m, 2,10 m i 4,10 m /łączny obwód dwu pni zrówniętych/
- 3. Dąb szypułkowy - *Quercus robur* obw. 5,60 - dwa pnie zrówniętych do wys. 2 m.
- 4. Lipy drobnolistne przy zach. ścianie dworku. Ich obwody: 3,25 m, 3,35 m, 2,10 m, 4,10 m.
- 5. Grupa dębów szypułkowych o obw. pni: 3,30 m, 3,90 m, 1,75 m, 4,08 m, 3,72 m,

Analiza stopnia zachowania układu zabytkowego

Park w Kruszwie zachował się w stanie prawie nie zniszczonym od czasu nadania mu charakteru romantyczno-krajobrazowego. Kompozycja jest czysta, czytelna mimo panoszenia się samosiewów i krzewów w warstwie podszycia. Zatarciu uległa wąska alejka odchodząca w lewo - na zach. od bramy wejściowej do parku. Pozostało po niej wgłębienie porośnięte trawą. Niewielkie ubytki w drzewostanie. Dotyczą grabów w szpalerze, tuji, świerków pospolitych. Zarówno alejka, jak i wymienione drzewa istniały w parku jeszcze kilkanaście lat temu /5,6/. Jeszcze 13 lat temu, w 1965 r park inwentaryzowany przez R. Olaczka nosił cechy zadbania. W ciągu ostatnich kilku lat, po wyprowadzeniu lokatorów z budynku dworu park "zdziczał", narósł samosiewami, wydeptano nowe ścieżki a aleję wjazdową i podjazd wokół trawnika rozjeżdżyły ciągniki.

Okropnej dewastacji uległ dworek. Zniszczono piękne dębowe posadzki, rozkradziono oryginalne kafelki z pieców, nie oszczędzono nawet dachu. Budynek starszy pustymi otworami po wyrwanych oknach; niektóre z nich zabezpieczono siatką drucianą. Od frontu okna zostały wstawione - co było potrzebne dla kręconego tu filmu "Ziemia obiecana". Zniszczono - rozebrano zachodni alkierz. Swoją zasługą w powiększaniu dewastacji mają filmowcy, którzy "przerabiali" dworek i jego otoczenie dostosowując je do potrzeb fabuły filmu. Ironicznie wyglądają tabliczki w drzwiach dworku i na jednym z drzew w parku wzywające do szanowania i nieniszczenia obiektu.

Do zmian jakie zaszły w najbliższym sąsiedztwie parku należy zaliczyć likwidację parku sadu na wschód od parku - obecnie są tam pola i ogródki działkowe; stopniowe wycinanie pięknego, gęstego szpaleru grabowego - poczynając od miejsc najodleglejszych od parku. Za Kopańskich /6/ szpalery głogowe oddzielały kwatery, w których można było spotkać różne nowości sadownicze - głównie z zakresu jabłoni. Sady te zajmowały dziesiątki hektarów. Likwidacji uległ podwójny strzyżony szpaler świerkowy na zach. od szpaleru grabowego ograniczającego właściwy teren parku od zachodu. Przysłowiowym "oczkiem w głowie" dziedziczki - Heleny Kopańskiej były róże. Posiadała ich ogromne plantacje, sprowadzała wszystkie dostępne jej odmiany, powiększając kolekcję ok. 100 odmianową /6/.

Konkludując - mimo zaniedbania ogólny stan parku jest dobry.

Rola obiektu w krajobrazie

Park w Kruszowie leży w równinnym, rolniczym krajobrazie pozbawionym lasów, na trasie od Tuszyna do Piotrkowa jest jedyną większą oazą drzew liściastych. Przez Kruszów wiodą szlaki turystyczne odwiedzane przez turystów krajowych i zagranicznych. Jest to teren masowego świątecznego wypoczynku.

Wnioski

1. Dwór oraz park wokół dworu znajduje się w Katalogu Zabytków - mimo to konieczna jest realna ochrona obiektu, w granicach oznaczonych na planie:
a/ochrona ekologiczna i widokowa winna objąć tereny od szosy Łódź - Piotrków na zachodzie, działki i pola uprawne na wschodzie aż po aleję zaznaczoną na planie, od południa granica ochrony winna biegnąć południową stroną drogi wiedącej w kierunku Czarnocina
b/ ochrona konserwatorska - winna objąć park w jego granicach
2. Przeprowadzić szczegółową inwentaryzację parku, opracować plan rewaloryzacji,
3. Przekazać obiekt użytkownikowi który przeprowadzi remont tak dworku, jak i parku.

Fot. 1. Kruszów. Aleja wjazdowa. 5 XI 78. Fot. R. Olaczek

Fot. 2. Kruszów. Stare dęby po lewej stronie od wjazdu.

5 XI 78. Fot. R. Olaczek.

Fot. 3. Kruszów. Jesion i grupa lip przed dworem. 5 XI 78.

Fot. R. Olaczek.

Fot. 4. Kruszów. Jesien przed dworem. 5 XI 78. Fot. R. Olaczek.

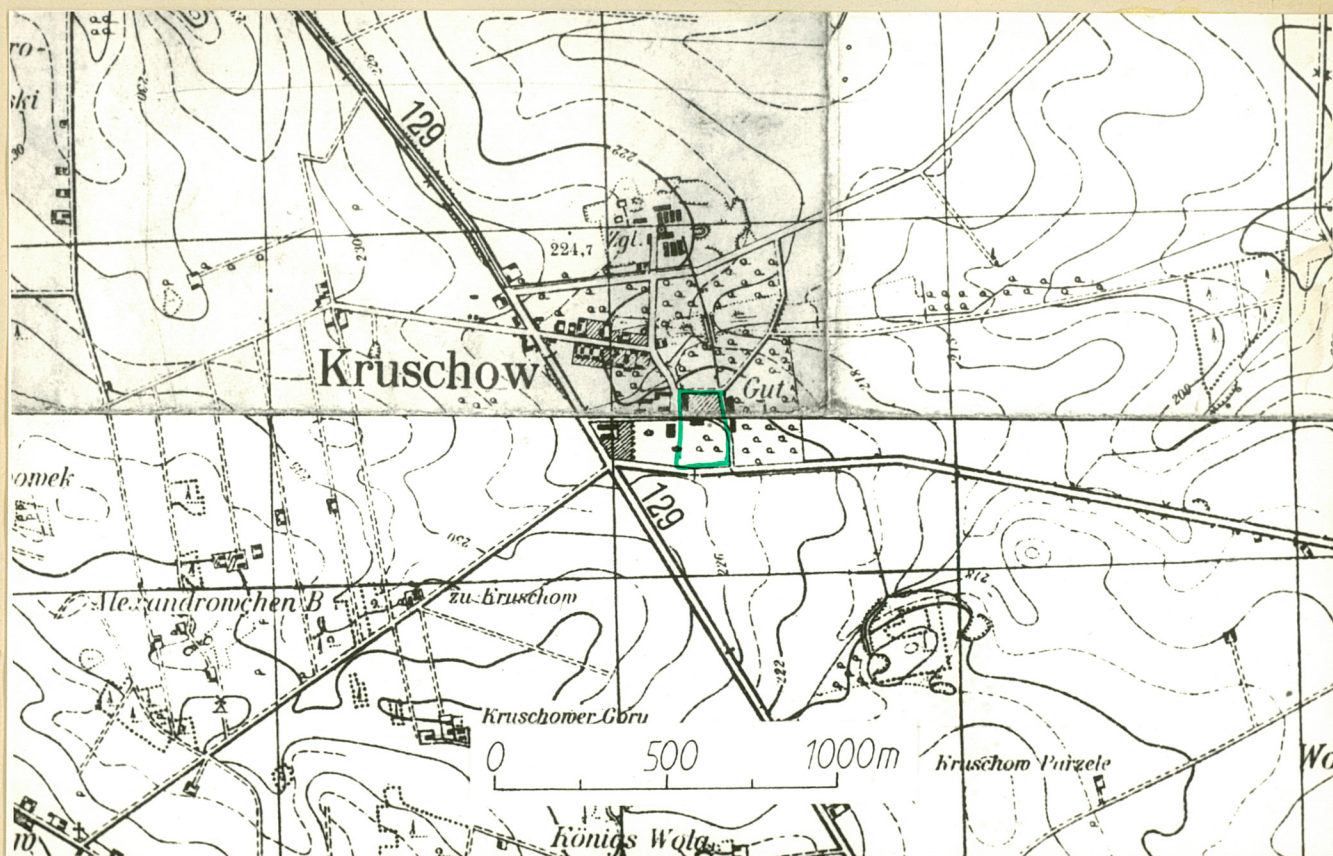

Fot. 5. Kruszów. Głaz pamiątkowy pomiędzy lipami. 5 XI 78.

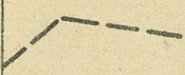
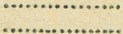

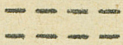
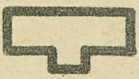
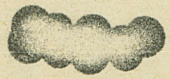
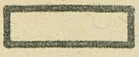

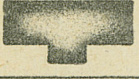

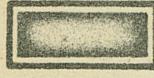

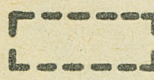

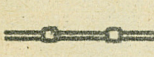
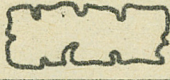

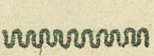
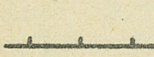
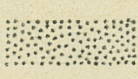
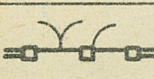
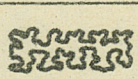

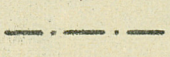
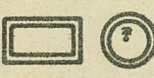
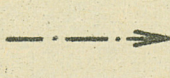
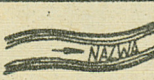
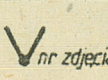
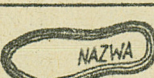
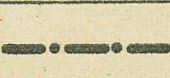

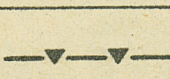
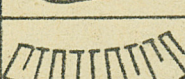
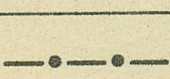
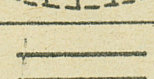
Fot. R. Olaczek.

Fot. 6. Kruszów. Stare lipy przy dworze. 5 XI 78. Fot. R. Olaczek.

LEGENDA DO PLANU PARKU.

	Aktualna granica parku.		Ślady dróg dawnych.
	Pierwotna granica parku.		Drogi założone współcześnie.
	Budynki murowane.		Masyw starodrzewia.
	Budynki drewniane.		Szpalery lub aleje.
	Budynki murowane o wartościach zabytkowych.	 	Pojedyncze stare drzewa liściaste i iglaste.
	Budynki drewniane o wartościach zabytkowych.	 	Drzewa uznane za pomniki przyrody.
	Miejsca lub pozostałości budynków zabytkowych.		Masyw drzewostanu młodego.
	Rzeźby parkowe.	 	Pojedyncze młode drzewa liściaste i iglaste.
	Ogrodzenie trwałe.		Skupiny krzewów.
	Ogrodzenie trwałe o wartościach zabytkowych.		Zywopłoty.
	Ogrodzenie nietrwałe.		Powierzchnie trawiaste.
	Bramy i furtki.		Kwietniki.
a/ b/ 	a/ Aktualne wejście do parku. b/ Dawne wejście do parku.		Osie kompozycji.
	Baseny, fontanny.		Osie widokowe.
	Rzeki, strumienie.		Stanowisko i kierunek wykonania zdjęcia fotograficznego.
	Naturalny zbiornik wodny.		Granice ochrony zabytkowego założenia.
	Naturalny zbiornik wodny zarośnięty szuwarami.		Granice ochrony zewnętrznych powiązań widokowych.
	Skarpy.		Granice ochrony ekologicznej.
	Drogi dawne dobrze zachowane.		

Nr inw. 3592

